

УДК [378.091.212:78]:001.891

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Тетяна Багрій

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

Актуалізовано проблему, яка пов'язана з удосконаленням науково-дослідної підготовки майбутнього вчителя в системі музично-педагогічної освіти в Україні. Виокремлено потреби майбутнього вчителя музичного мистецтва у формуванні дослідницьких умінь. Зосереджено увагу на важливості усвідомлення єдності виконавської та дослідницької діяльності. Обґрунтовано роль образного мислення в розумінні логіко-драматургічного розгортання художнього задуму в творі та акцентовано увагу на нотному тексті, як єдиному джерелі інформації. Встановлено, що творчий дослідницький підхід є невід'ємним компонентом професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова:

майбутній вчитель музичного мистецтва, дослідницька діяльність; творчість.

Resume:

Bagriy Tetiana. Research activity as a factor in realizing the creative potential of the future music teacher.

The problem related to the improvement of scientific and research training of the future teacher in the system of music-pedagogical education in Ukraine has been updated. The main task in professional and practical training of future specialists is outlined. The views of scientists regarding the formation of the personality of a teacher-researcher and the assertion of the importance of the research factor in the professional growth of a future specialist are analyzed. The research aspects of the professional activity of the music teacher are considered. The needs of the future music teacher in the formation of research skills are highlighted. The research approach in working on a musical work is considered and the types of activities that determine the creative nature of research are indicated. The content of the research approach in preparing students for independent work with a choral group is highlighted and the ways of its formation are determined. Attention is focused on the importance of realizing the unity of executive and research activities, which in many aspects determine the quality of a student's professional training. The role of figurative thinking in understanding the logical and dramaturgical unfolding of the artistic idea in the work is substantiated, and attention is focused on the sheet music as the only source of information. The stages of implementation of the research process in executive activity are characterized, and the qualities necessary for the successful research work of the future specialist are highlighted. It has been established that a creative, research approach in the field of musical art is embedded in the very specifics of the activity of a teacher-musician, and research activity is an integral component of the professional development of a future teacher of musical art.

Key words:

future music teacher; research activity; creativity.

Постановка проблеми. Інтеграція системи вищої музичної педагогічної освіти України в європейський простір, швидка модернізація суспільства ставлять перед системою вищої освіти завдання зміни підходів до визначення змісту, форм та методів навчального процесу. Система музично-педагогічної освіти в Україні спрямована на забезпечення професійного зростання майбутніх вчителів музичного мистецтва, на розвиток їхньої здатності самостійно вирішувати конкретні завдання, що виникають у процесі професійної діяльності. Головним завданням професійно-практичної підготовки студентів у закладах вищої освіти є формування творчої самостійності, успіх якої можливий лише за умови цілісної єдності професійної підготовки: методів вивчення, професійних та пізнавальних систем знань, здатності до самостійного освоєння, оцінки досягнень. Такі компоненти, як знання, вміння, навички та професійні функції динамічно розвиваються й удосконалюються відповідно до змін, які відбуваються в соціумі.

Враховуючи реалії сьогодення, потреби та запити сучасного суспільства, усе більшого впровадження в навчальний процес набувають моделі навчання, які дозволяють урізноманітнити підготовку вчителя музичного мистецтва.

Найбільш цінними в галузі освіти вважаються фахівці, які здатні самостійно орієнтуватися в потоці інформації, що безперервно змінюється, здатні аналізувати, знаходити найкраще вирішення проблемних ситуацій у відповідних галузях та навчити цьому учнів. Особливого значення набуває підготовка студентів до дослідницької роботи, як невід'ємного компонента їхнього професійного становлення. Формування в них дослідницьких навичок сприяє виявленню власної позиції та суджень у вирішенні професійно значущих педагогічних та мистецьких проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чільне місце в розробці теорії і методики формування науково-дослідницької діяльності майбутнього вчителя займають праці вітчизняних науковців (С. Єфремов, Г. Кловак, М. Князян, І. Краснощок, Є. Кулик, О. Микитюк, В. Степашко, Л. Сущенко, І. Руснак, В. Шейко та ін.) та зарубіжних (В. Кеслер, З. Киль, В. Кньорншильд, М. Олтен, Я. Ольберц, Дж. Шваб та ін.). У наукових дослідженнях провідних науковців України в галузі мистецької освіти (А. Болгарського, Б. Бриліна, В. Бутенка, О. Єременко, А. Козир, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалки, А. Растригіної, О. Ростовського, О. Рудницької) розглядаються питання

дослідницької діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва, у яких провідним мотивом є ствердження значущості дослідницького фактору в професійному зростанні майбутнього фахівця. На сучасному етапі в наукових розвідках (А. Зайцева, Ж. Карташова, М. Назаренко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Радецький, А. Романенко, Л. Ткачук, О. Шевнюк) висвітлюються шляхи, засоби й методи активізації дослідницької діяльності вчителя музичного мистецтва у процесі методологічної, методичної та виконавської підготовки.

Сучасна науково-дослідницька діяльність концентрує в собі когнітивні новації, виступаючи суттєвим аспектом інноваційної діяльності. Учені розглядають наукову творчість як властивість пізнавальної та практичної діяльності людини, елемент функціонування її свідомості, яка не лише відображає об'єктивний світ, а й творить його. Визначаючи науково-дослідницьку діяльність як творчу в отриманні нового знання, учені акцентують увагу на новизні й значущості результатів і способів їх досягнення (Башкір, 2020, с. 6).

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема дослідницької діяльності музиканта-педагога залишається актуальною на сучасному етапі та потребує більш детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Розкрити специфіку дослідницької діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток дослідницьких навичок студентів залишається однією з найактуальніших методичних проблем, що розробляються сучасною педагогікою. У вітчизняних законодавчих документах зазначено необхідність «онаучнення» освітнього простору та пошуку нових професійних орієнтирів, спрямованість на формування дослідницьких якостей майбутнього вчителя, зокрема музичного мистецтва, здатного до постійного оновлення наукового й практичного знання, навчання протягом усього життя. Володіння вчителем здатністю досліджувати в професійній діяльності є основою формування й удосконалення його майстерності. Тому процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва повинен бути спрямований, зокрема, й на удосконалення в них здатностей дослідницької діяльності.

Г. Падалка, (1982) розглядаючи проблеми підготовки висококваліфікованих спеціалістів, особливо виокремлює аналіз сутності дослідницької діяльності в галузі музичного виховання, а також рекомендації щодо її організації в загальноосвітній школі. Автор акцентує увагу на тому, що вчитель-дослідник має ряд переваг перед «звичайними» вчителями,

тому що це – «людина високої загальної культури, кваліфікований спеціаліст, здатний за незначними ознаками передбачати розвиток явища, поєднувати точний розрахунок з фантазією» (Падалка, 1982, с. 133). Тому формування особистості вчителя-дослідника повинно починатися, на думку автора, з педагогізації його навчання і професійної підготовки загалом. І. В. Дубровіна (2013) зазначає, що «творчий учитель музичного мистецтва першочергово має здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність. Саме реалізація професійної функції педагога-дослідника впливає на рівень самоосвітньої діяльності (Дубровіна, 2013, с. 59).

Головну мету залучення здобувачів до науково-дослідної роботи ми вбачаємо у формуванні їхньої самостійності, здатності до творчого вирішення завдань, що виникають у професійній діяльності. Участь у різних видах науково-дослідної роботи дає простір саме для найбільш повної реалізації особистості студента-музиканта, дозволяє сформуванню наукового світогляду та усвідомлено використовувати наукові знання у професійній діяльності, тому зростає її роль у становленні особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Дослідницька діяльність сприяє розвитку у студентів творчого мислення, ініціативності, самостійності, завжди передбачає отримання нових знань, виявлення проблеми й спонукання до мотивації пошуку, а головне – розвиває в них уміння орієнтуватися в потоках інформації та добирати найцінніше.

Найважливішою властивістю наукового дослідження є творчий характер, оскільки на всіх етапах наукової роботи майбутній учитель музичного мистецтва повинен прагнути самостійно розібратися у науковому матеріалі, запропонувати своє подання тієї чи іншої проблеми. Саме творчість робить науковий процес глибоко особистісним.

Дослідницька діяльність має розвивальний ефект і позитивно відображається у вирішенні практичних завдань, вона спрямована на глибоко осмислену й творчу переробку інформації наукового характеру шляхом «проб і помилок» та особистими знахідками. Мотиваційною основою дослідницької діяльності є допитливість, пізнавальна активність, потреба в нових враженнях та знаннях.

У своїй науковій розвідці В. Тушева (2015) визначає потреби майбутнього вчителя музичного мистецтва, які свідчать про формування його як дослідника:

– потреби, пов'язані з оновленням і поглибленням наукових знань з музичної педагогіки і мистецької дидактики,

застосуванням їх на практиці як теоретичного підґрунтя;

– потреби у навчанні, самоосвіті, художньо-науковому осягненні мистецько-культурної реальності, сутнісному й міждисциплінарному вивченні соціокультурних феноменів й музично-педагогічних явищ, конструюванні змістовної архітекτονіки музично-освітнього простору;

– потреби у пошуках нових смислових одиниць і дефініцій понять, переосмисленні педагогічних і мистецьких концепцій і теорій, виявленні педагогічних закономірностей причинно-наслідкових зв'язків у музично-освітніх процесах;

– потреби у вивченні передового музично-педагогічного досвіду, знаходженні ефективних освітніх технологій, створенні власних новітніх методик і технологій для розв'язання науково-педагогічних проблем (Тушева, 2015, с. 208).

Дослідницька діяльність завжди передбачає отримання нових знань, виявлення проблеми й спонукання до мотивації пошуку. Активна пізнавальна позиція виявляється в глибоко осмислених розумових процесах, творчій аналітико-синтетичній переробці інформації. Актуальною залишається проблема дослідницької спрямованості освітньої діяльності стосовно музично-виконавських дисциплін. Дослідницький підхід у роботі над музичним твором виявляється в особливостях вивчення твору здобувачем. Цей процес можна визначити як творче дослідження, яке полягає у таких видах діяльності:

– висвітленні історичного періоду, оточення, у якому жив композитор, відомостей про автора тексту та його творчість;

– дослідженні обставин, за яких був написаний твір (музика й поетичний текст);

– використанні матеріалів існуючих наукових досліджень або рецензій, оскільки вони дають достатню уяву про резонансність твору та аспекти, які привернули особливу увагу науковців, інших композиторів чи аудиторії (Серганюк, 2015, с. 11).

– умінні орієнтуватися в незнайомому матеріалі, вникнути в закодований у музичному тексті зміст, у виявленні закономірностей будови, стильових особливостей художнього твору;

– аналізі музично-смислового та емоційно-образного змісту, у якому музикант-виконавець вдається до дій, притаманних дослідницькій діяльності вченого: аналізу, до синтезу, вибудовування цілісності музичної картини;

– побудові інтерпретаторської концепції, виконавської гіпотези, що реалізується в музичному виконанні;

– пошуку виконавських засобів і прийомів, що дозволяють найповніше розкрити художній

задум музичного твору, реалізувати свою творчу виконавську інтерпретацію порівняно з інтерпретаціями інших виконавців.

Дослідницька спрямованість діяльності студентів виражається і в тому, що в процесі вивчення, освоєння музичного твору та підготовки до реалізації виконавського задуму в процесі самостійної роботи з хором, він повинен не тільки вникнути в художньо-смисловий зміст твору, а й змодельовати шляхи досягнення бажаного впливу музики на слухачів та виконавців, оцінити результати проведеної роботи.

Дослідницький підхід у підготовці студентів до самостійної роботи з хоровим колективом формується в процесі занять у класі хорового диригування, читання хорових партитур та хормейстерської практики в умовах роботи з хоровим колективом. Він виявляється в пошуку та здійсненні порівняльного аналізу роботи в хоровому класі досвідченого хормейстера та студентів-випускників, практикантів, пошуку аналогій, протиставлень, визначенні схожості та відмінності у підході до роботи над партитурою на різних етапах освоєння хорового твору. Для правильного використання отриманої інформації у процесі розучування твору, вибору та деталізації виконавських засобів, знаходження особливих «барв» хорового звучання, способів вирішення проблем, які виникають під час технічного та художнього освоєння твору, початківець-хормейстер звертається до асоціативно-образного мислення, до зіставлень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення аналізованих фактів. Успішній реалізації своїх творчих можливостей у цій галузі музично-педагогічної підготовки сприяє активізація мисленнєвої діяльності, творчий пошук у процесі підготовки до роботи над твором зі співочим колективом на заняттях хорового диригування та хорового класу.

В. Тушева (2015) зазначає, що складним і діалектичним є співвідношення динаміки розвитку діяльності та особистості вчителя-дослідника, музиканта. З одного боку, науково-дослідницька діяльність стимулює особистісні устремління дослідника, з іншого, завдяки сформованим його особистісним якостям і ціннісним орієнтаціям, відбувається ефективне функціонування різних видів цієї діяльності та наукового спілкування, у які він включається як суб'єкт. Якості особистості дослідника стають передумовою здійснення дослідницьких віднайдень і в той же час виступають її особистісними новоутвореннями (Тушева, 2015, с. 111).

Майбутньому вчителю музичного мистецтва важливо усвідомити єдність двох видів

діяльності – виконавської та дослідницької, що багато в чому визначають якість його професійної підготовки. При цьому виникає загальний у логіці науково-дослідної та музично-виконавчої діяльності момент – висування гіпотези. Гіпотеза (від *gino...* і *теза*) – наукове припущення, за допомогою якого прагнуть щось пояснити; твердження, істинність якого неочевидна, але є віра в його істинність та впевненість, що обґрунтування істинності можливе. Гіпотеза – спроба дати відповідь на запитання, щоб незрозуміле стало зрозумілим (Ішмуратов, 2006).

Проникнутися «достовірно» авторським сприйняттям твору ми не в змозі, проте логіко-драматургічне розгортання художнього задуму завдяки розвитку образного мислення можемо загально зрозуміти досить точно. При цьому виконавець повинен пам'ятати – хоч би які можливості і додаткові засоби він мав у своєму розпорядженні (відповідна література, аудіо- та відеозаписи тощо), єдиним джерелом інформації, «критерієм істини», «достовірним знанням» для нього є нотний текст. Після початкового, але вже цілісного знайомства з твором музикант-виконавець висуває припущення про його зміст, ідею. У цьому процесі актуалізується вся система музичних знань, але основним інтегруючим початком виступає його мислення. Першоосною педагогічного оповідання є наукове знання про музичне мистецтво, у зв'язку з цим автором (студентом, учителем) вивчається різна наукова, методична та публіцистична література про композитора та твір. Зібраний матеріал підлягає глибокому осмисленню та серйозній оцінці, вивченню процесів, встановленню відповідностей, проведенню порівнянь, підбиттю підсумків.

Умовно реалізацію дослідницького процесу у виконавській діяльності можна розділити на декілька етапів:

- учитель (хормейстер) спостерігає за роботою над репертуаром, виконавською та управлінською діяльністю учасників;
- виявлення проблемних зон виконавського процесу в результаті критичного аналізу;
- пошук шляхів підвищення якості виконавського процесу.

Також необхідно зробити акцент на якостях, необхідних для успішної дослідницької роботи студента: лідерських якостях, розумовій активності, мовних навичках, умінні продуктивно працювати з нотами та навчальною літературою, критичному мисленні, пізнавальному інтересі, потребі у самовдосконаленні, комунікативних якостях. Не менш важливою є спільна творчість студентів у рамках загального дослідження. Це можуть бути творчі проекти, пов'язані з вивченням історії музичної культури свого регіону, музично-творчі експерименти в рамках педагогічного процесу.

Володіння вчителем здатністю досліджувати, аналізувати є основою формування й удосконалення його майстерності.

Висновок. Розвиток пізнавальних та дослідницьких здібностей студентів є обов'язковою, органічно невід'ємною частиною підготовки фахівців у закладах вищої освіти та входить до основних завдань, що вирішуються на базі єдності навчального та наукового процесів, вимагаючи не лише набуття знань, а й їх переосмислення, критичного аналізу та можливості перевірки власних переконань у науковій діяльності. Творчий, дослідницький підхід до процесу навчання музики закладено в самій специфіці діяльності вчителя-музиканта, що інтегрує в собі реалізацію педагогічної, хормейстерської, музикознавчої, музично-виконавчої та дослідницької функцій. При цьому дослідницький пошук є найвищим ступенем творчості вчителя.

Список використаних джерел

- Башкір, О. І. (2020). *Методологія науково-педагогічного дослідження та презентація його результатів: навчально-методичний посібник*. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 93 с.
- Дубровіна, І. В. (2013). Професійні функції вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвіти *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, CXIII (113).
- Ішмуратов, А. Г. (2006). *Гіпотеза*. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-30198>
- Падалка, Г. М. (1982) *Учитель, музика, діти*. Київ: Музична Україна. 144 с.
- Тушева, В. В. (2015). Мотиваційно-ціннісна складова науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 11 (1), 205–212.
- Тушева, В. В. (2015). *Формування науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики в процесі*

References

- Bashkir O. I. (2020). *Methodology of scientific and pedagogical research and presentation of its results: educational and methodological manual*. Kharkiv: H. S. Skovoroda KhnPU. 93 p. [in Ukrainian]
- Dubrovina I. V. (2013). Professional functions of music teachers in the context of self-education *Scientific notes: a collection of scientific articles of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov*, CXIII (113). [in Ukrainian]
- Ishmuratov A. G. (2006). Hypothesis. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. URL: <https://esu.com.ua/article-30198> [in Ukrainian]
- Padalka H. M. (1982) *Teacher, music, children*. Kyiv: Musical Ukraine. 144 p. [in Ukrainian]
- Tusheva V. V. (2015). The motivational and value component of the scientific and research culture of the future music teacher. *Problems of modern teacher training*, 11 (1), 205–212. [in Ukrainian]

професійної підготовки: теорія і практика:
монографія. Харків: Майдан. 450 с.
Серганюк, Л. І. (2015). *Методика аналізу хорових творів:*
навчально-методичний посібник для викладачів і
студентів вищих навчальних закладів. Івано-
Франківськ: Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника.
191 с.

Відомості про автора:
Багрій Тетяна Єфремівна
musa2016@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2023-30-59-63

Матеріал надійшов до редакції 24. 04. 2023 р.
Прийнято до друку 15. 05. 2023 р.

Tusheva V. V. (2015). Formation of research culture of the
future music teacher in the process of professional
training: theory and practice: monograph. Kharkiv:
Maidan. 450 p. [in Ukrainian]

Serganiuk L. I. (2015). Methodology of analysis of choral
works: educational and methodological guide for teachers
and students of higher educational institutions. Ivano-
Frankivsk: Prykarp. national University named after
V. Stefanyk. 191 p. [in Ukrainian]

Information about the authors:
Baqriy Tetiana Jefremivna
musa2016@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2023-30-59-63

Received at the editorial office 24. 04. 2023.
Accepted for publishing 15. 05. 2023.